

Závěr

Subkultury a politika v postsocialistickém Česku

Bob Kuřík, Ondřej Slačálek, Jan Charvát

Mezi lety 2011 a 2016 zatežkaly pulty knihkupectví po celé České republice tři vahou i cenou masivní knižní publikace, jež dohromady vytvořily trilogii – na *Kmeny* (2011) navazaly *Kmeny 0* (2013) a projekt uzavřely *Kmeny 90* (2016). Jestliže nejstarší počín mapoval soudobé městské subkultury – kmeny, prostřední se zaměřil na kmeny období normalizace a nejmladší kniha poodhala subkulturní život devadesátých let.

Knihy vyvolaly značný rozruch. Autorem nápadu i hlavním editorem je Vladimír 518, výrazná postava českého rapu, jež se podílela svého času na zakládání a prvočním tvarování jak subkultury hip hopu, tak i graffiti v ČR. Vladimír 518, respektive vydavatelé – rapový label Big Boss a reklamní agentura Yinachi – přišli se žánrem, který se výrazným způsobem lišil od většiny dosavadních publikací o subkulturách. Namísto zinů, DIY knih či akademických zpracování, *Kmeny* staví na formátu katalogu inspirovaného mj. žánrem publikace o graffiti, resp. o vizuální stránce klubové scény (viz Overstreet 2006, Nanoru, Overstreet 2010), ve kterém kratší texty doplňuje košatá vizuální dokumentace. Ale i taková charakteristika není úplně přesná, protože je to někdy spíše naopak – fotografie tvoří základ designu trilogie a texty jsou jejich doplňkem. Díky unikátnosti počínů, žánru, známosti hlavního editora, reklamní a mediální strategii i sponzoru Budvar, *Kmeny* měly a mají značný

úspěch – nejenže proběhlo několik dotisků, ale projektu se dostalo jak televizního zpracování v podobě seriálu krátkých dokumentů v České televizi, tak zpracování divadelního v podobě představení v brněnské Redutě a vznikla i výstava na téma *Kmenů 90* v Moravské galerii.

Jestliže se řada subkultur, včetně té naší, akademické, potýká s otázkou zda, jak a za jakou cenu opustit prostory vlastního „subkulturního ghetta“, *Kmeny* tento problém neřešily a podařilo se jim nebyvalým způsobem dostat k širší společnosti – snad i díky Vladimírovi a jeho labelu Big Boss, respektive jejich kořenům v hip hopu, tedy subkultuře, ve které stavění hranice nekomerční versus komerční nebylo nikdy moc výrazné a kde tah na branku materiálního úspěchu byl a je poměrně značný, viditelný a opěvovaný. Nicméně, jak jsme se pokusili ukázat v naší knize, pro řadu hudebních subkultur mládeže je otázka komodifikace, respektive vzdoru vůči ní jedním z konstitutivních pilířů vlastní existence. A tak nepřekvapilo, že *Kmeny* představují pro řadu lidí zevnitř subkultur kontroverzní počin a že v částech některých subkultur i širší veřejnosti byly přijaty přinejmenším rozporuplně (Pat a Mat 2012, ÚV SSR 2013, Reichová, Hrabíno 2014, Vladimír 518 2014, Reichová, Trojáněk 2014). Klíčovým problémem pro řadu aktérů subkulturních scén, ale i některých autorů příspěvků, byla zejména finanční spoluúčast firmy Budvar, což byl moment, který byl interpretován jako komercializace subkultury, a navíc jako rozmlžení hranic mezi reklamou a uměleckou tvorbou.¹

Zajímavým momentem, který odkazuje ke kapitole Petry Kumové, je pak srovnání s ostrakizací bubeníka kapely Hanba, který se dopustil podobného jednání, když se, podle řady jeho subkulturních souputníků, „zaprodal“ reklamě. Linie sporu uvnitř subkultury byla

1 Autoři tohoto závěru participovali jak na psaní některých kapitol v knize *Kmeny*, tak v jednom případě na jejích kritice.

v obou případech stejná – komercializace a komodifikace subkultury je rovna její „symbolické smrti“. Zatímco Vladimír 518 zůstal v zásadě ušetřen (protože patří do jiné subkultury i jiného světa a má nepoměrně více subkulturního kapitálu, který také již dokázal z velké části směřovat do obecných kulturních kapitol), Vinca, který byl součástí hc/punkové subkultury, se stal možná až obětním beránkem, který byl symbolicky obětován na oltář subkulturní autenticity.

Jestliže nám v knize jde o subkulturní politiku, co o ní trilogie *Kmeny* vypovídá, pokud se na ni podíváme optikou oněch pěti dimenzí politizace, jež rozřazujeme v úvodu? V souvislosti s politizací každodennosti je pravda, že *Kmeny* dávají v obsahu jednotlivých kapitol prostor subkulturám, ve kterých otázka principu DIY, autonomie, politického stylu života a prefigurace rezonuje – ať již máme na mysli straight edge, hardcore či squattery. Někteří autoři podle neformálních rozhořorů ke *Kmenům* dokonce přistoupili instrumentálně (srovnej s Čisář a Koubek 2012) – ve smyslu zpracování a představení politických poselství širší veřejnosti v na ději na jejich přenos a možnost následné politické aktivizace některých čtenářů k organizovanosti. Nicméně, pokud politizaci každodennosti představujeme v úvodu knihy v napětí mezi osvobozením a komodifikací života, pak *Kmeny* tihnou zejména k oné komodifikaci a tím ani tak nemyslíme obsahy jednotlivých kapitol, jako spíše formát a projekt trilogie samotné.

I díky sponzorů *Kmenů* BU2R, Budweiser Urban Projects patří pod pivovar Budvar, se proces komodifikace vepsal do samotné infrastruktury a logistiky produkce knihy, čímž ze sféry každodennosti prostoupil spíše do sféry moci. Jestliže vymezujeme politizaci moci v souvislosti s represivní mocí, *Kmeny* vybízejí k důkladnějšímu rozpracování moci politické ekonomie gravitující kolem subkultur, protože symbióza rebelie, mládeže, designu a kapitálu dosahuje v trilogii nebyvalých roz-

Budvar - mimikry subkulturní rebelie (foto: Jan Charvát).

měří. Tato symbióza se nepromítá pouze do logistiky výroby knihy (pojaté jako reklamní produkt, u něhož autoři podepisovali v autorské smlouvě závazek, že nepoškodí firmu Budvar, zejména ne propagací piva jiných značek), ale i do katalogové architektury jejího žánru. Textu je v ní relativně málo, což vede k tomu, že prostor pro prezentace subkultur naráží na kapacitní omezení, nutí k zjednodušování a homogenizaci a neumožňuje tak mj. rozplétat drobná vlákna vnitřních dynamik a diferenciací. Naopak ústřední místo v knize zaujímá vizuální styl, fotografická prezentace a estetika.

Jinými slovy, *Kmeny* ožívují význam stylu, který jsme v úvodu tematizovali v rámci první dimenze politizace stylem a jeho čtením. Nicméně, na místo stylu ve smyslu buřičských obsahů a forem do něj zakódovaných, jež stály u zrodu hudebních subkultur mládeže, přicházejí

spíše se stylem ve smyslu katalogu vý/prodeje, jehož úspěch a s ním spojené dominantní postavení ve veřejném diskurzu o subkulturách poodhaluje proměnu hudebních subkultur mládeže ve smyslu proměny jejich relevance – a to zejména v souvislosti s politizací k organizované aktivitě. Pokud bychom mohli tento moment k něčemu v námi navržených dimenzích politizace vztáhnout, pak ke kritice kontrakultury a jmenovitě ke knize J. Heatha a A. Pottera (2012), pro něž by *Kmeny* nepochybně představovaly vítaný důkaz o využití subkulturní diverzity ke kumulaci zisku.

V prvních dvou dekáдах po převratu dominoval při debatách nad otázkami politiky a subkultur obvykle politologický diskurz, zaměřený na otázku možného zneužití subkultur v rámci politického extremismu. V postsocialistickém prostoru Česka totiž subkultury – a zejména pak ty klasické jako skinheads a punk – znamenaly často první krok směrem k politické angažovanosti, protože nabízely organizační platformu pro mládež tam, kde jiné platformy (jako např. politická mládežnická uskupení či neziskové organizace) buď chyběly, nebo nebyly nijak zvlášť přitažlivé (jako např. politické strany či odbory). Zároveň subkultury nabízely takovou podobu politiky, která byla na jedné straně dostatečně radikální, a na druhé straně současně dostatečně spektakulární. Výsledkem byla situace, kdy se skinheads (a konsekventně i punk) staly synonymy pro krajní pravici, respektive (a v menší míře) krajní levici. Jestliže v západní Evropě představovali rasističtí skinheads jen jeden střípek z krajně pravicové mozaiky, v českém prostředí byli skinheads v devadesátých letech klíčovým, a následně dokonce dominantním aktérem mimoparlamentní krajní pravice. V českém prostředí tak často nebylo snadné říci, zda mluvíme o subkulturách mládeže, nebo politickém hnutí (ostatně pojem „hnutí skinheads“ se stal mediálním evergreenem, proti kterému se obvykle vymezovali jen samotní skinheads),

protože jsme je vnímali spíše skrze jejich politické aktivity (ať už se jednalo o rasismus a neonacismus významné části skinheads, nebo naopak o antirasismus, protikonzumní a alterglobalistické protesty a výrazný sklon k antiautoritářství v případě subkultury punk), a nikoli skrze jejich subkulturní rozměr.

Náš výzkum ale naznačuje, že toto období se zřejmě chýlí ke konci. Jak vidno, dimenze politiky ve smyslu politizace k organizované aktivitě není hlavní osou žádané z našich kapitol – ba naopak, Arnošt Novák ukazuje, jak se současná generace pražských squatterů kolem Kliniky snaží se střídavými úspěchy stavět subkulturu a organizovanou aktivitu do protikladu, když se přibližuje širší občanské společnosti vystoupením ze „subkulturního ghetta“. Subkulturní politika ve smyslu organizované veřejné aktivity se u klasických hudebních subkultur mládeže, které v knize primárně zkoumáme, stala méně významnou, než tomu bývalo dříve.

Symbolem i jistým empirickým potvrzením tohoto doznívání je odklon většimového pohledu na subkulturu od politologického diskursu bezpečnosti a rizika (kterého si všimá i Smolík 2016, který se zaměřuje na pokles frekvence použití pojmu skinhead ve zprávách MVČR mezi lety 1997–2013). Vůči policejnímu jazyku bezpečnostní školy politologů můžeme mít tisíc a jednu analytických a konceptuálních výhrad, ale to, že opouští od psaní o hudebních subkulturách mládeže, je možné brát i jako určitý indikátor slábnutí politické relevance subkultur. Namísto něj dnes ve veřejném prostoru převládá diskurz stylového katalogu z *Kmenů*, jehož úspěch na trhu odhaluje, že jednu z dominantních forem tohoto slábnutí představuje výprodej životních stylů skrze profesionální reklamní a marketingovou kampaň. Vzdorný zvuk a hlasy z „mikrofonů-bomb“ katalog zaměřený na obraz zachytit neumí.

To ale neznamená, že takové zvuky vůbec neexistují. I přes obecnější trend totiž nelze říct, že politika ze

subkulturního prostředí zmizela úplně – zvláště, pokud přicházíme s rozlišením politiky do pěti dimenzí, z nichž ta k organizované aktivitě představuje jen jednu z nich. Tak jako subkultury svého času ve zlatém věku své politické relevance zkoušely unikat politologickým policajtům či policejním politologům, tak i dnes zkouší v partikulárních krocích unikat své katalogizaci pro trh se životními styly a tvarovat i nadále různorodé subkulturní politiky – od nových taktik bránění subkulturních mikrosvětů jejich komodifikaci přes experimentování s utvářením životních stylů mimo např. logiku patriarchy, pokračující důraz jak na spojování hudební kreativity s „mikrofonem-bombou“, tak na DIY politickou ekonomii až po nacházení nových průsečíků mezi světem subkultur, protestu, veřejnosti a hnutí – průsečíků natolik hybridních, že je neumí postihnout ani klasické kategorie a koncepty bezpečnostních studií či politikologie, ani reklamní postupy a marketingové strategie byznysu pro mládež. Přesně do takových dynamik se snaží vstoupit naše kniha a přispět k popsání různorodosti, sporů i proměn a hybridů subkulturních politik tak, jak jsou utvářeny v různých časech a prostorech postsocialistického Česka. Právě těmto utvářením zabarveným různě pojímanou politikou a představeným v jednotlivých kapitolách věnujeme zbytek závěru.

Nejprve zrekapitulujeme hlavní zjištění a argumenty jednotlivých kapitol, po čemž následuje pasáž věnovaná prozkoumávání toho, jaké dimenze politizace a jakým způsobem jednotlivé kapitoly problematizují, kombinují či rozpracovávají. Poté se zaměříme na tematizaci toho, co jsme se dozvěděli o vztahu zkoumaných subkulturních scén k politické aktivitě a zejména se budeme věnovat vztahu etiky a politiky, subkulturní a politické scény a v neposlední řadě i generační rovině, zlatému věku a časovému posunu. V následující kapitole se pokusíme nastínit vztah subkultur k širší společnosti, respektive rozdílným a soupeřícím hege-

moním, jež se ustavují v českém prostoru posledních několika dekád – od liberální a individualistické přes konzervativní a represivní či (anti)rasistickou a (anti)sexistickou až po postsocialistickou.

Rekapitulace případových studií

Přestože se jednotlivé kapitoly liší jak zkoumanou subkulturou (od punku přes hip hop až po techno), vědní disciplínou, z níž primárně vycházejí (od sociologie přes sociální antropologii až po politologii) či zkoumaným časem (od přelomu osmdesátých až devadesátých let až po současnost) a prostorem (primárně Praha, ale i severní Čechy či Valašsko), v řadě klíčových aspektů jsou si podobné. Nejenže se všechny zabírají hudebními subkulturami mládeže pomocí různorodých kombinací kvalitativních metod (se silným autoetnografickým prvkem), ale činí tak ve sdíleném rámci postsocialistické České republiky a ve specifické korelaci s různorodě chápanou dimenzí politiky.

Jan Charvát se na příkladu analýzy textové tvorby skinheadských kapel po roce 1990 zajímá o to, jak tři hlavní frakce – rasisté, antirasisté a nerasisté (apolitici) – vymezují pravé skinheadství, které právě oni zosobňují, a jakým způsobem se přitom vymezují vůči ostatním dvěma frakcím. Aby mohl onen proces sebe-definování operacionalizovat, přichází induktivní cestou se čtyřmi, respektive pěti základními kategoriemi, do kterých je možné ho rozřadit a analyzovat napříč všemi frakcemi – subkulturní atributy (vzhled a aktivity), sociální zařazení, politika, emocionální náboj a náboženství (pátá kategorie, platná pouze pro rasistické skinheads).

Jestliže všechny tři frakce většinu atributů sdílejí (od těžkých bot přes holé hlavy až po lásku k fotbalu a násilí), v otázce sociálního zařazení je situace komplikovanější. Pro všechny tři frakce je sice dělník klíčovou

figurou, ke které se hrdě hlásí, nicméně liší se v tom, jak mu a konturám jeho situace rozumí: rasisté kladou důraz zejména na „bílou dělnickou třídu“ reprezentující většinou společnost, kdežto druhé dvě frakce staví spíše do popředí konfliktní vztah dělník a vlastník, respektive chudý a bohatý.

V otázce emocionálního náboje se všechny zkoumané frakce shodují v důrazu na hrdost, čest a jednotu, což jsou elementy, které rasisté kombinují s důrazem na nenávist a antirasisté (částečně i nerasisté) zase s rebelstvím. V otázce politiky, jak koneckonců již názvy frakcí napovídají, se skinheadi mezi sebou většinou liší. Ideologický svět rasistů míší prvky nacionalismu, antikomunismu a později i rasismu, antisemitismu a historického nacismu. U nerasistů dominuje lokální patriotismus, který ovšem někdy přechází v nacionalismus a méně často paradoxně i v rasismus. Tento aspekt doplňuje deklaratorní odmítání politiky jako takové. Antirasisté s politiky sdílí antipolitické odmítání politiky jako takové a částečně i lokální patriotismus, který ale v jejich případě nemá nacionální či rasové prodloužení, nýbrž je spojený s antirasismem. Někteří antirasisté se rovněž odvolávají na antikapitalismus. Dimenze náboženství se týká výlučně rasistických skinheadů, kterým je vlastní odkazování se zejména na starogeránské a keltské (výjimečně i slovanské) náboženské motivy, které pro ně reprezentují tradiční víru evropských národů a potažmo bílé rasy.

V takové architektuře skinheadské scény pak probíhá víceméně neustálý souboj o jméno. Každá frakce se považuje za jedinou hodnou jména skinhead, zatímco nárok na existenci ostatních popírá. Ve své snaze se každá frakce zaštiťuje odkazem k jinému zakládajícímu mytu – rasisté ke kapele Skrewdriver z osmdesátých let a antirasisté a nerasisté k multietnickému kvasu konce šedesátých let. Proti hrdému a čestnému originálu pohrdlivě staví různé, ale vždy nízké a laciné kopie,

krádeže, imitace či špinění kultu, nebo dokonce krve pravého skinheada. Rozbuškou se pak stávají odlišné politické orientace ostatních frakcí – a to zejména ty související s otázkou rasismu.

Ústřední pilíře subkulturní ideologie hc/punkové scény zajímají Petru Kumovou, která tuto scénu zkoumala smísicí etnografických metod a převážně v Praze. Nejenže zkoumá, jak se jednotlivá témata jako DIY, antifašismus a antirasismus, veganství a ochrana zvířat, odpor vůči komodifikaci a komercionalizaci subkultury, squatting či genderová problematika v paletě pilířů obměňují či jak se stávají součástí politického aktivismu. Analyzovala rovněž vývoj jejich vnímání ve scéně a rétoriky s nimi spojené – to vše na pozadí soudobé tržní společnosti a liberálního kapitalismu. Kumová dochází k závěru, že zatímco témata jako antirasismus, antifašismus či odpor proti komercionalizaci zůstávají dominantním a všeobecně přijímaným pilířem pražského hc/punku, s jinými tématy je to v dynamické perspektivě složitější. Např. téma vegetariánství, veganství a práv zvířat, jež bývalo ve scéně dominantní dříve, se v poslední dekádě nejenže začalo na obecné rovině vytrácet, ale samo prošlo obměnou a z veřejného a politického problému se stalo záležitostí osobní a etické volby. Opačným směrem, od osobního k veřejnému, se podle autorky vydala otázka genderu, sexismu a machismu, kterou nicméně doprovází stále celá řada kontroverzí a nejasností. V neposlední řadě autorka ukazuje, že vzor komodifikaci sice zůstává v subkultuře pražského hc/punku ústřední, přesto i tu a zejména její pilíř DIY, Do it yourself – Udělej si sám v některých ohledech prostoupilo volnotržní a liberální pojetí individualismu, jež ve scéně sice utváří pnutí, ale rovněž nutí znovupromýšlet ideu subkulturního kolektivu, a to jazykem DIT, Do it together – Udělej to společně.

Pomocí dlouhodobého etnografického výzkumu zkoumal Bob Kuřík tzv. rožnovskou školu DIY punku,

jež se začala v podhůří valašských Beskyd tvarovat od konce osmdesátých let minulého století a jež od přelomu tisíciletí svou existenci spojila s autonomním klubem Vrah. Na rozdíl od řady rožnovských mániček, „punkerů počesku“ i nonkonformních kruhů kolem disentu, většina rožnovských punkerů odmítla ztotožnit pád režimu v roce 1989 s koncem důvodnosti nonkonformní rebelie, a namísto toho se vydala hledat možnosti, jak punkem nesený vzdor oživit v porevolučních časech. Kuříka přimárně zajímá, na jakých základech se tak Vrahouni snaží učinit. V kapitole pak ukazuje, že při hledání základů nonkonformního vzdoru se zkoumaní Vrahouni do stávají až ke sféře existence, respektive k existenciální revolte. V tomto ohledu se Vrah svým způsobem nahuje na tradici havlovského disentu a undergroundu v Československu přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, v rámci které tzv. existenciální revoluce rezonovala jako východisko vzdoru v textech Václava Havla.

Jinak řečeno, zkoumaní punkeři se navrací k Havlu-disidentovi, aby si založili základy rebelie v časech Havla-prezidenta – právě jejich potýkání se s Havlem, svého času symbolem nonkonformní vzpoury a převratu, tvoří hlavní osu textu. Přestože se Vrah kolem kapel Complicité Candide a Telefon propracuje až k havlovské existenciální revoluci, v posledku se od Havlova pojetí odkloní – a to dost zásadně. V hlavním argumentu totiž Kuřík ukazuje, že aby zkoumaní Vrahouni našli kotvení vlastní rebelie po zkušenosti dvacátého století, založí vzpurnost na existenciální ontologii člověka – chyby a syrového života, která má jiné parametry než Havlova optimistická ontologická východiska života v pravdě a člověka přirozeného světa. Havel rozpracoval vzpurnost pomocí existenciální revoluce s univerzální ambicí, která do popředí staví svár systému a člověka, respektive modernity a přirozenosti s tím, že se Havel kloní k dané a (jakousi abstraktní náhražkou Boha) garantované přirozenosti, kterou do značné míry idea-

lizuje a představuje si pod ní přirozený svět, člověka tíhnoucího ke svobodě, seberealizaci, životu v pravdě a morální integritě se sebou samým. Zkoumaná část Vraha proti tomu přichází se sebekritickou existenciální revoloutou, jejíž akční rádius je partikulární, protože do popředí staví i svár člověka se sebou samým – člověka, jehož ontologickou podstatou nezaručovanou Bohem je jeho errorita a syrovost.

Kapitola Arnošta Nováka je specifická v tom, že jako jediná se nezaobírá studiem jedné konkrétní subkultury, nýbrž tematizuje prostor mezi subkulturami a sociálními hnutími anarchistů a autonomů, který začali po roce 1989 v Praze vyplňovat političtí squatteři. Jinými slovy, zkoumá aktéry, jež jsou nasáknutí radikálním aktivismem a subkulturou (zejména hc/punku, ska a techna) a ptá se mj., jak se v průběhu času proměňovala prefigurativní politika squatů jako Ladronka, Sochorka, Zenklovka, Milada či Klínika a jak se spolu s tím proměňoval jejich vztah k subkulturám. Novák v chronologicky strukturovaném textu poodhaluje ambivalentní vztah těchto squatů k subkulturám. Na jedné straně totiž subkultury dodávaly squatům kulturní obsahy, aktivity a program, stejně jako je zásobovaly účastníky akcí, na straně druhé tím ale přispívaly k jejich izolaci a zapouzdření do tzv. ostrovů svobody. Novák píše v této souvislosti přímo o tzv. subkulturní kolonizaci.

Se střídavým úspěchem a spíše intuitivně se některým pražským squatům podařilo tuto kolonizaci prolamovat, nicméně zásadnější změnu přináší v tomto ohledu až autonomní centrum Klínika. Posilněna sebereflexí dosavadního squattingu v Praze a inspirována soudobými trendy v evropském autonomním hnutí (viz zejména postautonomní obrat v Německu, Kuřík 2016), rozhodla se Klínika záměrně a systematicky vyjít ze „subkulturního ghetta“ do širší občanské společnosti. A přestože se jí to v mnoha ohledech podařilo, což Novák dokládá jejím působením během tzv. migrační krize

v roce 2015, a spíše než ostrovem se stala průchozím prahem, Klínika se i nadále potýká s určitou dostředivou silou gravitačního pole subkultur, jež autonomní centrum „vtahuje“ zpět dovnitř hranic oné kolonizace.

Freetekno subkultuře se ve své kapitole věnuje Ondřej Slačálek. Nestuduje ji ovšem jako hermeticky uzavřenou a autonomní scénu, nýbrž v interakci se širší společností, respektive v oblasti zprostředkování a utváření této interakce, totiž ve světě médií – a to pomocí diskurzivní analýzy, kterou doplňuje rozhovory s freetechnaři. Specifickou oblastí jeho zájmu je příběh největší české freetekno party, Czechteku, který v prvních letech nového tisíciletí skrze média působil morální panikou ve společnosti, jež se mezi lety 2000 a 2005 cyklicky každé léto vracela, a po vyústění do policejního potlačení party vedla i k celé řadě protestních akcí.

Z jedné strany kapitola rekonstruuje interpretační repertoáry a trasuje zdroje legitimacy, jež skládaly obraz morální paniky vůči technařům, jehož hlavní rysy tvoří obtěžování okolí, podivnost účastníků, nevypočitatelnost a zahanbení státu. Mimo to ovšem rovněž usiluje o symetrické zachycení i druhé strany sporu a snaží se analyzovat, jaké argumenty a zdroje legitimacy si osvojili v interakci se spirálovitou dynamikou morální paniky protesty. Podle Slačálka byla tato iniciativa zakotvená ve čtyřech klíčových momentech, jež dohromady tvořily složený obraz morální paniky – totiž demonizace Jiřího Paroubka, antikommunismus, odpor k násilí a infantilizace subkultury. Proti antitechnařské morální panice se tak postavila morální panika, která vytvořila pro technaře určité možnosti, ale zároveň predeterminovala vyznění jejich slov a akcí, po svém a apologeticky je objektivizovala a v důsledku jim i ona uzavírala prostor.

Poslední kapitola se věnuje tématu genderu, které jde napříč různými subkulturami. Anna Oravcová a Marta Kolářová se mu věnují na příkladu subkultur hip hopu a punku, které zkoumaly zejména v Praze a se-

verních Čechách. Přestože se řada subkultur deklaruje jako svobodný prostor bez nerovnosti, autorky tento předpoklad nesdílí, a naopak jeho problematizaci berou jako východisko pro svou studii, když nastiňují, že subkultury jsou převážně mužsky dominovaným světem plným neviditelných genderových hierarchií, ve kterém je potřeba „mít koule“.

Autorky primárně zajímá to, jaké strategie ženy, a zejména pak ženy v subkulturách aktivní (tj. píšící ziny, organizující koncerty atp.) v takovém prostředí uplatňují, aby se prosadily, ale i to, proč do něj vstoupily a nadále v něm setrvávají. Svým výzkumem Kolářová s Oravcovou dochází k závěru, že aktivní ženy si osvojují strategie, jež jsou specifické kombinací prvků maskulinity a feminity, což mj. dokládají na příkladu jejich subkulturního stylu. Maskulinní prvky jako např. číro, hrubá mluva, extenzivní užívání alkoholu či promiskuita jsou sice v subkulturách oceňované, ale když si je osvojí žena, často se jí v rámci subkultur i mimo ně nedostává uznání, nýbrž spíše opaku, protože tím mj. ztrácí svou ženskou atraktivitu. Ženy tak musí podle autorek neustále balancovat mezi osvojováním si mužských prvků a zachováváním a přetvářením ženských elementů, aby mohly na životě subkultur participovat.

Problematizace rovin politizace

Společnou linkou, jež se nese všemi kapitolami, je téma vztahu subkultur a politiky. Kvůli němu jsme konečně přišli v úvodu knihy potřebovali „vyčistit stůl“, na kterém se za několik dekád výzkumů hudebních subkultur mládeže nakupila v páteřních textech subkulturních studií, ale i v sousedních oborech řada různorodých pojetí politiky a politizace. Tato pojetí jsme rozřadili do pěti ústředních dimenzí – politizace stylem a jeho čtením, represivní mocí, každodenností, vnitřní dynamiky

a k organizovanosti. Když si nyní na ukližený stůl položíme jednotlivé studie představené v knize, co o jednotlivých dimenzích vypovídají? V jakých ohledech je rozpracovávají, problematizují a vzájemně kombinují?

Než na tyto otázky začneme odpovídat, je nutno zopakovat, co jsme již napsali v úvodu – totiž že naším cílem nebylo jednotlivé dimenze pokrýt rovnoměrně a systematicky, nýbrž zachytit je tak, jak rezonují ve zkoumaných případech jednotlivých subkultur. Nejvíce prostoru je nakonec věnováno politizaci každodennosti a vnitřní dynamiky, jejíchž implicitní či explicitní tematizace, jak ukážeme níže, prostupuje hned několika kapitolami. Určitou mezipolohu v intenzitě zaměření pak představuje politizace mocí, které se věnuje zejména Slačálkova kapitola, ale určité její aspekty je možné číst i v Novákové kapitole o squattingu.

Právě tato dimenze politizace represivní mocí, jak ukážeme v úvodu, se ve výzkumu hudebních subkultur mládeže profilovala skrze výzkumy tzv. sociální reakce nabývající mj. podoby morální paniky (viz Cohen 1972). Počátky konceptualizace morální paniky jsou tedy spojené se subkulturním výzkumem – a to hned v jeho počáteční fázi sdružené kolem birminghamského CCCS. Přestože v dalších letech výzkumy morální paniky opustily hranice subkulturního zaměření, díky čemuž došlo ke konceptuálnímu obohacení, Slačálek je svým výzkumem vrací „domů“, k subkulturám. S morální panikou ovšem pracuje v její obohacené podobě – v případě jeho výzkumu jde zejména o tzv. kanadský obrat, který se snaží zahrnout akterství cílů paniky, jež v řadě předešlých výzkumů zůstávalo ignorováno. Slačálek tak příběh morálních panik kolem Czechteku nepřetahuje jako jednodušnou dynamiku od společnosti směrem k subkultuře coby pasivnímu objektu, nýbrž jako interaktivní proces, do kterého aktivně vstupují i technaři samotní. V diskurzivním prostředí mediální sféry tak zachycuje nejen mediální obraz technařů, je-

hož skládání i význam akceleroval zejména v souvislosti s policejním zákrokem vůči Czechteku v roce 2005, ale i obraz nepřátel, který začali oponenti proti onomu zároku komponovat. Slačálek tak rozpracovává dimenzi politizace represivní mocí tím, že poodhaluje nejen to, jak subkultura reagovala na morální paniku protestními aktivitami a vlastní morální panikou, ale rovněž to, jaký vliv na freeteknařskou subkulturu má jak morální panika samotná, tak protestní reakce vůči ní.

Důkladného rozpracování se v kapitolách dostalo dimenzi politizace každodennosti. Snad všechny zkoumané subkultury (možná s výjimkou hip hopu a skinheadů) problematizují tematiku vztahu slov (politických formulací) a činů (jejich zavádění do každodenní praxe). Náročností, či snad dokonce nemožností takového převodu nás provádí text Kolářové a Oravcové, který ukazuje, jak jsou deklarativně rovnostářské subkultury prosycené nerovnými vztahy na úrovni genderu. Subkultury se pak liší v tom, jak moc, jakými slovy a v jakých souvislostech je problém každodennosti artikulován a, nad to, vsazován do souvislosti s politikou – od absentující tematizace u skinheadů, přes jazyk principu Udělej si sám u valašských anarchopunkerů a pražských hc/punkerů či autonomie u technařů až po radikální jazyk osvobozování života tady a teď u politických squatterů z Prahy. Téma, jak žít politicky v každodenním životě, které je v odborné literatuře hojně diskutováno v souvislosti s tzv. prefigurací, tak prostupuje i subkulturami zkoumanými v postsocialistickém Česku.

Nicméně, prefigurace je většinou spojována s tím, jak správně žít tady a teď. Kuříkův příklad punkerů kolem rožnovského klubu Vrah jde ovšem v tomto ohledu ještě o krok dál, protože ukazuje, že aby se Vrahouni v historicky specifickém čase „konce historie“ po pádu Sovětského bloku a zkušenosti dvacátého století mohli pít po tom, jak žít, potřebovali si zodpovědět otázku, čím život a člověk vlastně jsou. Jinými slovy, do politic-

ké a etické otázky prefigurace správného života vnesli dimenzi existenciální a ontologickou – tedy na jakých základech je možné vůbec politizovat každodenní život. Tímto obratem k ontologickým předpokladům prefigurace se svým způsobem napojili na havlovskou tradici existenciální rebelie, přestože se od ní, jak Kuřík ukazuje, záhy odpojili, když se propracovali k existenciální ontologii člověka-chyby a syrového života.

V jednotlivých kapitolách a zejména pak v textech Kumové a Nováka se objevuje další z opomíjených témat prefigurace – totiž téma sociální a logistické náročnosti politiky každodenního života. V tomto ohledu je ilustrativní příspěvek zejména Petry Kumové, která ukazuje, jak frustrující a vyčerpávající může být v pražské hc scéně snaha zůstat „korektní“: dodržovat různá psaná i nepsaná pravidla subkulturní scény. Je-li politickou volbou celá řada aspektů každodenního života – od krmení psa neveganským jídlem přes poslouchání black metalu až po zálibu v nekorektním humoru – pak taková architektura korektní každodennosti může akτέρα spíše než k osvození a větší účasti v subkultuře vést k disciplinaci, vyhoření, odrazení a opuštění subkultury.

Arnošt Novák zase přibližuje souvislost mezi politikou každodennosti a infrastrukturou subkulturně-aktivistické scény. Praha byla a je městem jednoho politického squatu v čase. Když jsou squaty dva či tři zároveň, Novák píše o zlatém věku squattingu. V tomto ohledu se postsocialistická metropole liší od řady západních měst s desítkami squatů, což umožňuje lépe a jinak nasvítit problematiku prefigurace diskutovanou většinou právě na empirických příkladech ze západu. Význam otázky nemít žádný squat či mít alespoň jeden vyvstává Novákovi v souvislosti s rozvojem anarcho-autonomního hnutí. To potřebovalo nejen místo na scházení se, ale i socializování a pořádání subkulturních akcí. Squatu tak rozumí jako materiální infrastrukturu

tuře hnutí. Když z druhé strany takový squat coby infrastrukturní uzel v Praze existuje, hrozí jeho přetížení, jak ukazuje příklad Kliniky, o které někteří z obyvatel vyčerpaně mluvili jako „přechoďáku“ či, s jízlivou příchutí, jako o „provozovně“ širšího hnutí radikální levice. Logistické vyčerpání, význam infrastruktury a rozdíl od řady západních squatů vyvstává ještě v souvislosti se ztížeností každodenních podmínek. V Praze na rozdíl od řady zemí západní Evropy si squatteři nemohou nechat legálně zavést a platit vodu či elektřinu. To může jenom vlastník, který je pak může kdykoli odstříhnout (jako se tomu stalo na Klinice). Udržení squatů v každodenním chodu (např. zajištěním generátoru na koncert či vody na záchody) tak v Praze vždy vyžadovalo značné úsilí, které pak z kapacitních důvodů a v kontrastu se západními squaty s vyšším životním standardem mohlo scházet u jiných aktivit.

Jak již ukazujeme v úvodu, do politizace každodennosti je trvale vepsána určitá ambivalence a napětí mezi důrazem na životní styl coby jádrem politické praxe a emancipační aktivitu (argument prefigurace) a důrazem na životní styl coby jedním z hnacích motorů soudobého režimu moci (argument kritiky kontrakultur). Tento střet protikladů nad významem každodenního života zachycuje dynamicky Kumová na příkladu veganství a práv zvířat. V dřívějších časech otázka nejezení masa patřila mezi jedny z ústředních v hc/punku – nejenže byla preferovanou každodenní volbou celé řady účastníků, ale hlavně byla napojena na celou řadu veřejných aktivit od blokád transportů zvířat na jatka či dostihových závodů přes osvětu v otázce života zvířat v cirkusech či laboratořích, kritiku konzumu provázanou se systémem kritikou kapitalismu až po organizovaný nátlak na kožšinové farmy kombinující řadu možností z repertoáru protestního jednání. Později ovšem tento veřejný aspekt vymizel a nejezení masa se i díky určitému přesycení a vyčer-

pání tématu buď vytratilo, nebo stáhlo do sféry osobní a neartikulované volby jednotlivců. V tomto výlučném spojení veganství či vegetariánství s volbou individua se pak každodenní život vzdaluje od prefigurativní politiky a přibližuje se spíše logice aktuálně existujícího režimu moci – ať už tzv. individualizací zodpovědnosti, jež předpokládá, že soudobý ekologický vývoj odvrátíme korekcemi individuálního životního stylu (viz např. Swyngedouw 2008, Schlembach et al. 2012) a jinou spotřební volbou produktů na trhu, nebo tím, že do politizované etiky soucitu s druhými coby základem veganství s vlastní genealogií se vlomila, opanovala ho a zřejmě napomohla i jeho dnešnímu rozšíření zcela odlišná biopolitika vlastního zdraví, kultu těla a zdravého životního stylu a s tím spojeného růstu v rámci soudobého kapitalismu.

Příkladem dynamiky veganství v hc/punkové scéně odhaluje křehkost a dostupnost hranice politiky každodenního života, v rámci které se nekompromisní a systémová kritika konzumního kapitalismu může v principu proměnit v ten samý konzum, jenom lakovaný zeleně, alternativně, organicky, férově, případně v sebestředný až sebemrskavský postoj, v rámci kterého podle Kumové subkulturní ideologie vnucuje jednotlivým účastníkům jakýsi permanentní sebezpyt (podobný sebezpyt, byť bez tak silné předem daných a formalizovaných kritérií a artikulovaný více přes individualistický existencialismus, můžeme vidět i v přístupu uskupení kolem Vraha). Stejně tak Kumová poodhaluje křehkost přechodu mezi různými koncepcemi jedince, kdy proti sobě stojí volnotržní pojetí individua, izolovaného a soutěživého jednotlivce plně zodpovědného za své volby, investujícího do vlastního zdraví a maximalizujícího svůj prospěch, a individua srozumitelného spíše skrze širší subkulturní komunitu s odlišnými hodnotami a skrze praxi sounáležitosti, sdílení, kolektivního protestu a solidarity s druhými. Koneckonců, je to právě

určitá forma sdílené kolektivity vybudovaná proti anonymitě a osamělosti v individualizované společnosti, kvůli kterým, jak ukazuje např. Slačálek, řada hudebních subkultur mládeže vznikla.

Nicméně, i důraz na subkulturní kolektivitu s sebou nese určitá úskalí, která jsou v kapitolách Kumové a Nováka tematizována jazykem otevřenosti a uzavřenosti, respektive vztahu subkultury a okolního světa, čímž otevírají další možnosti, jak lze rozpracovávat dimenzi politizace každodennosti. Kumová ukazuje, že hc/punková subkultura se člení do menších kolektivů s přátelskými vazbami, což sice umožňuje společné sdílení rizik individualizované společnosti, stejně jako napomáhá dlouhodobější kontinuitě takových částí scény, z druhé strany ale může vést k depolitizaci uskupení, ve kterých převládne přátelství nad čímkoli jiným, ale i k jejich uzavřenosti. Právě téma uzavírání se do „subkulturního ghetta“ vs. otevírání se širší společnosti a otázka za jakou cenu a jakým způsobem patří k dlouhodobým tématům, jež jsou vášnivě diskutována a probírána jak v rámci subkultury samotné, tak v rámci širších radikálních sociálních hnutí, jak ukazuje Novák na příkladu politického squattingu. Zůstat věrný ideálům, schovaný v hudebním podsvětí, hrát pro několik desítek podobně smýšlejících lidí na nekomerčních principech Udělej si sám anebo vstoupit na větší pódia, na větší festivaly, do komerční sféry, pod křídla profesionálních producentů a snažit se hudbou uživit a zároveň interagovat se širší masou lidí? To je základní dilema, kolem kterého se, jak ukazuje Kuřík, vedla a vede štěpící linie punku v České republice a které nadále vyvolává kontroverze ve scéně, jak ukazuje Kumová na příkladu sporu, jenž vedl k zániku kapely Hanba a potažmo k „vyloučení“ bubeníka Lukáše Vincoura z části hc/punkové scény v Praze. Ukazuje se tak, že mnohokrát zesměšněný „heroizující“ narativ CCCS o subkultuře jako místě boje o čistotu stylu a obrany před jeho komodifikací má stále značnou relevanci.

Jestliže Kumová píše o mostech, Novák s odkazem na Stavridise (2014) píše v podobném významu o prázích a staví je do kontrastu s izolovaným ostrovem svobody (Novák a Pixová 2016), když se snaží ukázat rozdíl v otevřenosti pražských squatů vůči širšímu sousedství a občanské společnosti. Jestliže problém „subkulturní kolonizace“ či subkulturalizace anarcho-autonomního hnutí napojeného na squaty mezi aktivisty rezonuje již od devadesátých let, je to podle Nováka až autonomní centrum Klinika, které své působení spojuje se soustavnou a vědomou snahou se z ghetta dostat a spíše než ostrovem svobody jako Ladronka (byť i ta ve specifickém čase porevolučních let vztahy s okolím spíše intuitivně navazovala) se tak stát prahem, který širší interakci s okolím zprostředkovává a iniciuje (pro srovnání s tzv. postautonomním obratem v Německu viz Kuřík 2015, 2016). Jako příklad této strategie prahu usilující o zpřístupnění každodenní politiky prefigurace širší společnosti pak Novák uvádí logistickou roli Kliniky při zorganizování pomoci a solidarity uprchlíkům v létě roku 2015.

Příklad Nováka a Kumové je v kontextu korelace politiky každodennosti o otevřenosti/uzavřenosti zajímavý i tím, že podobný problém – jak vyjít ze subkulturního ghetta – nasvětluje ze dvou různých perspektiv: perspektivy subkulturních aktérů z hc/punkové scény a squatteřů, pohybujících se v meziprostoru mezi subkulturou a sociálním hnutím. Soudobí squatteři z Kliniky se podle Nováka ve snaze napojit politikaci každodennosti s politikací k organizované aktivitě snaží upozadit a v některých aspektech úplně opustit subkulturní nátě, a rozšířit tak pole vlastní politické působnosti do širší společnosti skrze vlastní desubkulturalizaci (analogickou desubkulturalizací si podle Charvátka 2018 prošla mezi lety 2005–2010 i česká krajní pravice na cestě od rasistických skinheadů k autonomním nacionalistům). Kumové aktéři jsou primárně hardcoristi, a nikoli ak-

tivisté – squatteři. Svou subkulturu tak opustit nechtějí – pouze usilují o její větší zpřístupnění širší veřejnosti, stejně jako o větší rezonanci, ovšem bez kompromitování či popření vlastních ideálů dlouhodobě tvořících jádro jejich subkulturní ideologie. Dostávají se tak na tenký led balancování a poměřování toho, co je ještě v tomto procesu přijatelné, a co už nikoli.

Kromě rozpracovávání dimenze politizace každodennosti knihou rovněž prochází napříč tematika politizace vnitřní dynamiky. Neexplicitněji se tak děje v textu Kolářové s Oravcovou, které si z průsečíků nerovnosti vybírají tu genderovou. Důkladnou revizi zahraniční literatury ukazují, zejména na příkladu subkultury punku, historickou dynamiku a proměnlivost této nerovnosti: od počáteční otevřené fáze vůči ženám přes uzavírající se fázi s nástupem více maskulinního hardcore až po reakci žen na vyloučení a sexismus v podobě nástupu Riot Grrrl. Spíše než diachronnímu přístupu se autorky ve vlastním výzkumu věnují synchronní perspektivě studia genderových nerovností na příkladu dvou subkultur v Česku a ukazují, jak aktivní ženy v punku a hip hopu čelí nerovnému prostředí různými strategiemi – od otevřené kritiky přes obranu vlastního prostoru a těla až po vyšší kumulaci, ale i částečně jinou kompozici subkulturního kapitálu. Hranice nerovností ovšem neprobíhá pouze mezi muži a ženami – vnitřní hierarchie, jak autorky ukazují, se prolíná i světem samotných žen v subkultuře, a to zejména podle osy aktivní účastnice a organizátorka vs. pasivní příslušnice, jejíž příslušnost je primárně definovaná partnerstvím s mužem, pozicí sexuálního objektu či fanynky (groupies).

Právě téma rozrůžňování, ale i rozměňování a znejasňování hranic u této dimenze politizace patří k těm, které se v kapitolách v různých podobách objevují a umožňují promýšlet další rozpracovávání – a to zejména v souvislosti s problematizací toho, co je vnitřní, co je vnější a jaký je mezi nimi vztah. Příklad

soutěživosti žen mezi sebou ukazuje, že každá vnitřní dynamika subkultury (např. genderového vztahu muži a ženy) v sobě skrývá další dimenzi vnitřku (ženy vs. ženy) a sama se může z vnitřní dynamiky překloupat ve vnější okolnost. Podobně problematický proces nalezeme, i když se rozhlédneme opačným směrem – tedy nikoli hlouběji do dalších vnitřních dimenzí vnitřku, ale ven, vůči širší společnosti. Text Oravcové s Kolářovou vybízí totiž k otázkám po tom, jaký je vztah mezi dynamikou genderových nerovností uvnitř subkultur a v rámci širší společnosti poté, co se jako neudržitelná ukázala představa samozřejmosti svobodného subkulturního prostoru bez nerovností stojícího pevně v opozici vůči nerovnému světu většinové společnosti. Jestliže ženy vstupují do subkultur ve snaze vymánit se z tradiční ženské role a v mužsky dominovaných subkulturách jsou nuceny osvojit si nové role kombinující některé elementy tradiční ženské role s novými aspekty ženskosti, ale i maskulinních prvků, jaký je pak vztah mezi přenosem genderových nerovností mezi společností a subkulturou? Jsou subkultury zrcadlem, krystalem, převrácením, negací, prodloužením, mutačí či hypertrofií okolního světa?

Kromě vztahu subkultura a společnost, respektive vnitřní a vnější dynamika, kapitoly odhalují i určitý mezisubkulturní prostor, v rámci kterého dochází ke štěpení subkultur do odlišných frakcí. V tomto ohledu je na místě srovnat příklady Kuříka a Kumové na jedné straně s příkladem Charvátka na straně druhé. Prvně zmiňování ukazují, jak došlo k diferenciaci punku – ať již odštěpením DIY či anarcho-punku nebo hc/punku. Punk se tak vyprofiloval jako heterogenní prostor s odlišnými pojmáními toho, co je punk a kdo je punker. A přestože tato pojetí jsou často dosti odlišná a v lecčem i protichůdná, existují mezi nimi i nadále místa setkávání (např. festival Pod parou), na kterých jsou schopné koexistovat. To neplatí u skinheadů. Skin-

headi tvoří snad jedinou subkulturu, v rámci které se pod sdíleným subkulturním stylem skrývají zcela protikladné postoje. Charvátkem zkoumaný soubor o jméno nejenže ukazuje vnitřní roztržitost skinheadů (což nalezneme i u jiných subkultur), ale zachycuje i nebývalou míru animozity, kdy jednotlivé frakce odmítají jiným frakcím uznat nejen příslušnost ke stejné subkultuře, ale i samotné právo na existenci. Je-li souboj o jméno vedený až na takovéto základní rovině, je vůbec možné o skinheadech hovořit jako o jedné, byť heterogenní subkultuře jako v případě punku, nebo se spíše jedná o jakýsi trans-subkulturní hybrid, u kterého se vymezení hranice mezi vnitřním a vnějším vede zejména napříč skinheadským prostorem, ale o to více neústupně, zarputile a často i násilně? Je pro skinheada větším nepřitelem většinová společnost, nebo příslušník jiné frakce?

Subkultura a politika

V této sekci stručně shrneme, co jsme se dozvěděli o vztahu subkulturních scén, které jsme zkoumali, k politické aktivitě. Začneme diskuzí toho, jaká témata byla vnímána jako důležitá a politická, pokračovat budeme tím, co politická aktivita se subkulturními scénami dělá (a naopak, co dělají subkulturní scény s politickými aktivitami). Následovat bude diskuze časového posunu, generační a technologické obměny a jejich důsledků pro námi zkoumané subkulturní scény.

Politické obsahy: etika místo politiky?

Hlavní politické obsahy, které procházejí subkulturními scénami, jež zkoumáme, můžeme rozlišit v zásadě na tři podskupiny.

První je obrana (nebo ofenzivní získávání) *vlastního prostoru*. Vlastní prostor, ať už permanentní v podobě klubů či squatů, nebo dočasný v podobě prostoru pro party, je pro každodenní chod subkultur klíčový, jak koneckonců ukazujeme o několik rádek výše, když píšeme o materiální infrastruktuře scén. Zápas o něj se tak v případě, že je ohrožen, stává mobilizačním tématem pro celé subkulturní prostředí a jeho spojence.

Druhým a zdaleka nejdůležitějším pro většinu scén je téma (*anti*)*rasismu*, patrně také proto, že je v některých případech nejen obecným politickým postojem, ale také vymezením vůči jedné konkrétní subkulturní scéně, která se projevuje násilím jak vůči rasově vymezeným menšinám, tak vůči členům subkulturních jiných scén. Zároveň se zde účastníci subkulturních scén politizují na tématu, které je klíčové pro společnost jako celek, a má přitom specifický význam pro dané subkultury. Tři známé „bílé“ oběti rasistických skinheads (Filip Venclík, Zdeněk Čepela a Jan Kučera) patřily k pun-kerům, respektive skinheads, subkulturní mládeži; jak ve své kapitole ukazuje Jan Charvát, je rasismus klíčovým momentem pro strukturu skinheadských proudů. Rasismus je přinejmenším verbálně odsuzován celou společností a subkulturám se tak nabízí možnost postojově se protnout s většinovou společností, vůči které se obvykle spíše vymezují. Tím spíše ale mívají příslušníci subkultur tendenci v kontextu antirasismu poukazovat na ty příklady, které je od většinové společnosti odlišují, což je v českém prostředí například vztah k romské populaci.

Třetím obsahem není ani tak jedno konkrétní téma, jako spíše určitá mřížka, skrze kterou jsou obecná politická témata v subkulturách zdůvodňovaná převážně eticky, respektive pro každodenní život, v jehož rámci jsou politické ideologie transformovány do hodnot a logiky volby na úrovni vlastního jednání. I v případě rasismu je evidentní etická komponenta, která ho

umožňuje akceptovat i těm, kteří se jinak úzkostně obávají o svou apolitičnost. Jak ukazuje Jan Charvát, i v prostředí skinheads vymezujících se proti rasismu se někdy argumentuje tím, že antirasismus je etické, ne politické stanovisko – a podobné odlišení platí, i když nemusí být explicitně formulováno, i pro jiné subkulturní scény. Odpor k rasismu může být vnímán jako „lidský, nepolitický“ postoj a odlišen od „špinavé“, odcizené a vzdálené politiky.

Symptomatická je disbalance mezi zásadovým anti-rasistickým postojem a praktickou nepřítomností nebo jen velmi malou přítomností účastníků z rasových menšin. Patrně zde hraje roli víc faktorů, včetně nereflektovaných vysokých kulturních prahů, nebo kombinace logiky afinity v subkultuře a logiky reálné segregace ve společnosti jako celku, která je subkulturními scénami reprodukována, a možná dokonce nereflektované zesilována. Jak ukazují na jiném místě Oravcová a Slačálek (2018, v tisku) na případu Romů v rapové scéně, i deklarativně antirasistická subkultura může být místem, kde se ve vztahu k Romům reprodukuje předsudky, kde jsou interpreti z menšiny snadno vnímáni jako „neautentičtí“ a kde i antirasistická vystoupení mají prvek objektivizace menšiny.

Etický rozměr je silný i u dalších významných témat – jak ukazuje Petra Kumová na případu hardcorové scény a s ní úzce spojené environmentalistické politiky, obhajoby práv zvířat či vegetariánství. Kumová rovněž ukazuje, jak předestíráme již výše, ambivalenci spojenou s rozuměním politiky skrze etický registr, v rámci kterého se protestní a aktivistický prvek může snadno stát svým opakem, etickým konzumem, volbou individuální spotřeby či úmornou politizací eticky důležitých jednotlivostí, stejně jako se logika stmelování lidí do koalic a kolektivů na základě společné eticko-politické praxe může setrvačností proměnit na logiku stmelování, ze které se vytratí politika a zůstane pouze etika přá-

telství. Moment proměny politiky a politické ideologie do etické či eticko-politické volby každodennosti považujeme za charakteristický pro subkulturní politiku. Je nicméně zarážející, že etická komponenta politiky subkultur zůstává v konceptuální tradici studií subkultur spíše opomíjeným tématem – pokud ji např. srovnáme se zkoumáním estetické složky. Domníváme se, že si zaslouží systematictější a explicitní rozpracovávání, ať již v souvislosti s prefigurací či etickou individualizací politické zodpovědnosti, jež se hojně vyskytuje v západní Evropě (viz výše) a/či v souvislosti s tím, jak se tyto veskrze globální trendy napojují na tradici morálního a existenciálního protestu havlovského di-sentu (viz např. Otáhal 1998, Havelka 1998, Feinberg 2008, Barša 2015), která, jak ukazuje Kuřířikova kapitola (viz i Kuřířik 2017), je do značné míry specifická pro postsocialistický prostor České republiky.

K těmto třem ústředním obsahům můžeme volně přiřadit další, významné opět především v punkové a hardcorové scéně – odpor proti sexismu. Jak ukazuje Kolářová a Oravcová, toto téma je ovšem specifické především tím, že nejde tolik o politický obsah bojů ve vztahu k vnějšímu světu, ale spíš o vyjednávání vlastní pozice ze strany žen – účastnic subkulturních scén. Toto téma se tak také liší od témat traktovaných převážně etickou argumentací v tom, že nejde o vztah k druhým, ale o sebereflexi scény samotné a sebeurčení jejích účastnic.

Silnou etickou komponentu má i poslední podskupina politiky, která má co dělat se sebezpetím členů subkulturních scén. V některých případech soubor významů a symbolů spojených se subkulturou směřuje jejich účastníky k aktivistickému sebezpetí, ať už jde o aktivismus anarchistický (u hardcoru či někdy též antirasistických skinheads), nebo naopak krajně pravcový (zejména u některých skinheads). Politické ideologie předávané subkulturními scénami mají typicky znaky

politických mýtů, se silnou, ale ne vždy příliš konkrétní vizí zásadní politické změny či alternativy. Zde se snad hlásí ke slovu „politizace k organizovanosti“, ale s výhradou, kterou formuluje Kumová: organizovanost v něčem (radikálnost alternativ) přerůstá tradiční vize politiky, a v jiných ohledech je naopak nedorůstá (což se projevuje absencí celkového politického programu, politického subjektu symetrického vůči klasickým stranám i aspirace na společenskou hegemonii).

Kapitola Boba Kuříka ale ukazuje i odlišnou podobu možného spojení politična a subkulturní scény – rétorický patos spojený se subkulturní produkcí je zároveň spjatý s takovou politizací sebe, která je založená na individuální sebekritičnosti, se snahou nahlédnout v tvrdé sebereflexi vlastních chyb a selhání, ale i zkušnosti končícího dvacátého století, autentické možnosti člověka. Takový přístup je pak také sebekritikou aktivismu.

Jak vidíme, politická témata jsou artikulována etickým (či případně mytickým) jazykem a přístupem, čímž jsou zároveň přetvářena a uzpůsobována každodennímu životu. Co se obsahů etické politiky subkultur týče, rezonují zejména ta témata, která jsou spojená jak s tzv. novou levicí či novými sociálními hnutími šedesátých a sedmdesátých let jako antirasismus, antisexismus, ekologie či generační vzpoura či s politikou radikální autonomie, ale částečně i liberální politikou lidských práv osmdesátých a devadesátých let – tedy s obdobím, kdy hudební subkultury mládeže na západě vznikly a prožily svůj zlatý věk. Naopak příliš nezaznívají sociální témata. Kromě obecného odklonu od socioekonomických témat v evropských hnutích posledních několika dekád to zřejmě souvisí i s faktem, že subkulturní scény nerozumí samy sobě třídně ani tam, kde užívají třídní rétoriku – jak ukazuje Jan Charvát na případu skinheads a jejich přejímání rétoriky „working class“, aniž by to neslo jakékoli další konkrétnější obsahy.

Subkulturní a politické scény

V následující sekci si položíme otázku, co znamená politický aktivismus či politická tematika pro subkulturní scény, a naopak co znamená zakotvení v subkulturní scéně pro politickou aktivitu.

V obou případech můžeme mluvit o tom, že se zároveň jedná o zátěž a zároveň o víc než jen zátěž.

V případě subkultur se jistě jedná o zátěž. Politizace může znamenat obtěžující pozornost společnosti a represivních složek, ale někdy také zastání před re-presemi. Jak ukazuje kapitola Ondřeje Slačka, i toto zastání může být pro subkulturní scény poškozující a problematické, respektive může ji posouvat od její původní a kýžené trajektorie. Podobně pro skinheads je politizace zvnějšku zdrojem velmi tvrdého tlaku, jak ukazuje kapitola Jana Charváta, respektive jim ukázaná intenzita, s jakou skinheads řeší problematiku rasismu. Nejde ale jen o bezprostřední represe: tlakem je i spektakularizace subkulturní scény v médiích, řešení subkulturních obsahů většinou společností a pozornost, i když nemusí mít nutně rysy morální paniky. Subkulturní scény k tomu mají ambivalentní vztah – o pozornost si někdy svými praktikami říkají a provokují ji, ať už záměrně či nezáměrně. Její dopady ale často zakoušejí jako nepřiměřené a destruktivní.

Je zajímavé, že právě v kontextech obou scén se nejvýrazněji hovoří o „apolitičnosti“ – v případě rave scény je „apolitičnost“ často zdůrazňované sebevymezení, v případě skinheads jde o proud, který odmítá vnášení rasistických i antirasistických postojů do subkulturní scény a jejího stylu. V obou případech jde ale o reakci na zátěž, kterou pro subkulturní scény představuje vstup politiky.

Politika ale může být pro subkulturní scény také rozvinutím, zdrojem témat a pokračováním specifického vidění světa „jinými prostředky“, zdroj přesahu

a nových sebepochopení. Umožňuje artikulovat se jinak než exkluzivně kulturním způsobem a získávat spojení, v některých případech může politizace také přispět k sebereflexi zažitých subkulturních vzorců.

Podobné napětí platí pro stejný vztah vnímaný z opačné perspektivy: tedy z perspektivy politických aktérů, především různých aktivistických scén. V této knize tuto perspektivu ukazuje zejména kapitola Arnošta Nováka, který tento vztah plasticky zaznamenává na křehké koalici „palašů“ a „intošů“ ve squatu Ladronka. „Intoši“ potřebovali „palaše“, kteří ze squatovaného statku udělali jedno z center alternativní scény, ale i naopak platilo, že „palaši“ potřebovali „intoše“, aby místu vyjednali i jinou než úzce subkulturní legitimitu v dané čtvrti. Bez „palašů“ by patrně squat nešlo vytvořit a ne získal by stovky návštěvníků a příznivců, ale v momentě, když se poměrně křehká koalice rozpadla a squat byl nesen čistě subkulturními akcemi (navíc bez ohledu na sousedy, což byl korektiv, který do hry předtím opět vnášeli „intoši“), stal se dlouhodobě neudržitelným. Je ovšem z druhé strany pravda, že bezprostřední záminku k jeho likvidaci představovala participace obou frakcí na radikálních protestech proti MMF a Světové bance, tedy politizace, která tuto místní a vnitřní dichotomii překračovala.

Jak naznačují některé kapitoly v této knize či další texty Kuříka (2016) a Slačálka a Charvát (2017), které rámec této knihy překračují, i pro jiné politické scény (jmenovitě anarchistickou, autonomní a krajně pravice) představuje subkultura zároveň přínos i zátěž. V podobném duchu koneckonců diskutujeme toto téma i o několik odstavců výše v souvislosti s politizací kařdodennosti a snahy opustit tzv. subkulturní ghetto či bublinu. Subkulturní rámec je řadou aktérů pocítovaný jako zdroj omezeného politického záběru, a na obou těchto politických scénách se objevují projekty, jejichž základem je překonat subkulturní tvárnost hnutí a pře-

jít k odsubkulturnění, a tím „seriózní“ politické aktivitě. Často se jim ale stane, že se tím oddělí od jediné existující významnější sociální báze svého hnutí, aniž by výměnou za to získali jinou. Jestliže totiž z jistého úhlu pohledu působí subkulturní atributy pro politický aktivismus jako zátěž a brzda, představují zároveň i rezervoár sil a zdrojů, stejně jako příspěvek v podobě kulturního vyjádření politického patosu daného hnutí. Vzniká tak problém uzavřenosti a vysokých prahů, které subkultura vytváří, ale desubkulturalizace neodstraní (srv. Slačálek, Charvát 2017).

Generace, časový posun, zlatý věk

Jak už jsme ukázali výše, vidíme, že jako političtí aktéři ve veřejné sféře subkulturní scény svůj význam spíše ztrácejí. To souvisí i s proměnou samotných subkulturních scén, tím, že se stávají vícegeneračním prostorem a v některých případech též „bezpečným prostorem“ pro starší účastníky (zůstává pak otázkou, zda stále hovořit o subkultuře mládeže). Díky tomu, že některé hudební subkultury mládeže existují v Česku již několik dekád (na západě pak ještě déle) a ovlivnily hned několik generací, otevírá se v jejich světě téma paměti, historie, minulosti a nostalgie.

Jak ukazuje ve své kapitole Kumová, reflexe posunu subkultury zejména pod vlivem internetu vede k nostalgickému ohlednutí po minulosti subkulturní komunity, která ještě byla jednotná, aktivní, politicky vyhraněná a sdílela spolu fyzický prostor. Podobnou nostalgii po ztracené minulosti lze identifikovat i u technařů, kde odkazuje především k době, kdy jednotlivé parties ne získaly masový rozměr, jak ukazuje Slačálkova kapitola. Výrazným momentem je otázka minulosti v případě skinheads. Zde dokonce idealizovaná podoba historie, resp. vztah k ní, hraje klíčovou roli pro vnitřní dynami-

ku a identitu členů subkultury. Prvky nostalgie a obrazy „zlatého věku“ najdeme i v jiných subkulturách, stávají se zdrojem hierarchií, argumentů a mytologie, která je zdrojem identity a druhého významného oddělení subkultury od zbytku společnosti – subkulturu už neod- děluje jen odlišný styl, ale také sdílená minulost (viz též Pixová, Slačálek 2018).

Subkultury a společnost: hegemonie v plurálu a s otazníky

Pojem hegemonie je velmi sporný, ostatně stejně jako pojem společnost. Ve zkoumání subkultur můžeme tuto spornost shrnout do relativně prosté otázky (na níž ovšem nelze dát stejně prostou odpověď): Lze abstrahovat společnost jako jednu entitu s jednou převažující ideologií a většinou kulturou, anebo se ve skuteč- nosti rozpadla na různé podskupiny (ba subkultury) a společné jmenovatele mezi nimi nemají příliš velkou relevanci? Konkrétněji řečeno: Narážejí subkultury na společnost, která vůči nim vystupuje jako jeden celek, na její hegemonickou ideologii a na jednotlivé agenty této společnosti a její hegemonie („ideologické státní aparát“, řečeno s althusserovskou rétorikou, a připo- měňme, že jimi může být leccos: média, policie, politic- ké strany...)? Nebo v rámci této společnosti čelí jiným společenským subsystémům s vlastními zájmy, sebe- pojetími a kulturami (ať už jimi jsou novináři se svou profesní kulturou, protixtremistická policie se svou epistemologickou i reálnou výzbrojí a výstrojí, nebo jed- notlivé politické skupiny), a představují tak de facto jen další z mnoha subkultur, které tvoří celek společnosti?

Zatímco birminghamská škola postavila svou před- stavu o subkulturách na dualismu subkultura vs. spo- lečnost, přičemž společnost rozuměla skrze hegemon- ní ideologie, obrat devadesátých let byl poznamenán

důrazem na zkoumání subkultur mnohem více „ze- vnitř“ a z nich samotných. Tím byly ovlivněny i texty v této knize (většně těch, které si kladly otázku vztahu k většinové společnosti a zkoumaly subkultury v tomto vztahu). I tak ale při zkoumání tématu politiky narazily na vztah k většinové společnosti a jejím ideologiím. V mnoha případech je to ovšem otázka optiky. Otázky formulované v předchozím odstavci na ploše tohoto textu nemůžeme a ani nechceme vyřešit. Chceme se ale zastavit u momentů, které nabízejí pohled na he- gemonickou *problematiku*. Jinými slovy, zaměříme se na ty situace, kdy subkultury narážejí na společenskou strukturu, která nabízí přinejmenším zdání hegemo- nie. Jakou má povahu, kulturní a politický obsah? Je skutečnou hegemonií, konfliktem hegemonií, situační záležitostí, nebo jen optickým klamem?

Liberalní, individualistická, antirepresivní?

Nejpravděpodobnějším kandidátem na roli hegemo- nické ideologie je ve třech polistopadových dekáдах pochopitelně liberalismus – a s ním spojené hodnoty individualismu, svobody či tolerance k jinakosti. Růz- né emancipační i problematické stránky tohoto typu individualismu byly často diskutovány, jak to částečně rekapituluje kapitola Kumové a jak vcelku pádně při- pomínají slova Václava Bělohradského o tom, že totali- tární ideologii dneška je „antipolitický individualismus“ (Bělohradský 2013).

Specifický vztah k liberální hegemonii má skinhead- ská subkultura, která sebe sama staví do kontrapozice ke zkažené a zkorumpované společnosti, která zná jen hon za mamonem, zatímco skutečné hodnoty – hrdost, čest, přátelství – neuznává, protože je nelze sménit za peníze. Proto prý většinová společnost držitele těchto „skutečných hodnot“ nenávidí a opovrhuje jimi. A proto

také používá společnost vůči skinheads jak lži (pomocí „prolhaných novinářů“, špinících jméno skinheads), tak i sílu, zosobněnou policií (není náhodou, že heslo ACAB – All Cops Are Bastards – je používáno všemi členy subkultury skinheads bez rozdílu). V tomto pohledu existuje až nečekaná shoda napříč celou subkulturou zcela bez ohledu na politické směřování. V tomto případě je ale společnost vnímána jako liberálně zpustlá a zároveň represivní ze strany subkultury, která staví většinově na ještě konzervativnějších hodnotách.

Ve vztahu k většině dalších námi diskutovaných subkultur se nabízí paradox: jejich výraznou součástí je protestní a osvobozenecský étos a patos, současně se ale zdá, jako kdyby se v liberální společnosti snažily vládnout do otevřených dveří. Společnost samu sebe líčí nejen jako otevřenou, permissivní a tolerantní k jejich protestu, ale také sdílející hodnoty silného a v některých ohledech i třeba nonkonformního jedince. Není proto divu, že Thornton a McRobbie došli k závěru, že v takové situaci není udržitelná představa střetu mezi uniformní a homogenizující společností a revoltující subkulturou. David Muggleton prohlásil punkery, které zkoumal, za sdílející liberální individualismus a kanadská dvojice Heath a Pottera vyhroutil v knize *Kup si svou revoltu!* tuto tezi do politické polemiky, podle níž různé subkultury, které považují samy sebe za revoltující kontrakultury, ve skutečnosti posilují „systém“, proti němuž chtějí protestovat. Hudební subkultury mládeže v tomto pohledu působí jako rozmazlené konzumní děti liberálního ráje, jejichž protest zcela postrádá věrohodnost a je pouze jinou formou spotřeby. V situaci ohrožení mohou na svou obranu mobilizovat liberální rodiče.

Takový karikaturní obrázek ale, jak jsme viděli, vystihuje jen část setkávání a střetávání subkultur s hegemonií neoliberálního individualismu. Existují subkultury, které jsou jasně antiindividualistické a svého druhu konzervativní: mezi námi probíranými to je jasný pří-

klad skinheads, což potvrzuje nejen rozbor jejich textů Janem Charváttem a důrazy na komunitu, násilí a vymezení vůči druhým (v tomto případě jiným skinheadům), ale i dostupná literatura včetně výzkumu českých apolitických skinheads (Stejskalová 2011). Mimo to existují subkulturní světy, ve kterých neoliberální individualismus může mít ambivalentní následky: Kolářová s Oravcovou ukazují, že z jedné strany takový individualismus dopomáhá konstrukci ideálu silné ženy, která když tvrdě pracuje, tak dokáže mužské bariéry prorazit a prosadit se, z druhé strany ale zastírá strukturální rovinu znevýhodnění žen, díky čemuž je jakékoli neprosazení se přičítáno individuálnímu selhání jednotlivých akterek.

Nicméně, i ty subkultury, které víceméně sdílejí individualismus, vnímají jedince v jiných souvislostech, než odpovídá liberálnímu pojetí. Na příkladu rožnovských punkerů z klubu Vrah vidíme sebetvorbu jedince jako neustálou eticky nesenou sebekritiku zakotvenou v domyšlení kontrakturní společenské kritiky, ontologické problematizaci člověka a života i snahy oživit nonkonformní rebelii „po konci historie“. Člověk-chyba, jak jej konstruuje subkulturní ideologie okruhu kolem klubu Vrah, může být rekonstruován, pokud ne přímo jako protiklad neoliberální kompozici neustále se audituujícího, konzumuujícího a sebezdokonalujícího jedince, pak přinejmenším jako jeho vyčítavé a v mnoha ohledech inverzní, či dokonce rozbité zrcadlo.

V případě uskupení kolem klubu Vrah, tak jako ve většině jiných subkultur, vidíme další důležitý rozměr: ostře individualistické vymezení zároveň souvisí s potřebou komunity. Subkultura tak nabízí z jedné strany právě tento moment, který funguje jako částečná negace a částečný komplement liberálně individuální hegemonie. Z druhé strany pak subkultura neguje ideologie jako např. komunismus, ve kterých se člověk jako individuum vytrácí ve prospěch kolektivního člověka – v případě komunismu nového socialistického člověka. Určitá

podoba kolektivity a komunity utvářena nikoli na úkor individualit, nýbrž skrze ně, je právě tím, co podle nás charakterizuje subkulturní politiku. Vydáváním hranic subkultury, ať už mluvíme o skinheads nebo o punkerech, pak ukazuje touhu po „neposkvrněné komunitě“, která je symbolickým bojem o její hranice znovuoobnovována a potvrzována. Právě touha „někam patřit“ a současně „být členem komunity stejně smýšlejících“ je jedním z podstatných důvodů pro vstup do subkultury.

Jak ukazuje Petra Kumová, pokud se hegemonie liberálního individualismu prohlubuje a sedimentuje i do technologií (privatizace sociálního života v éře „sociálních“ sítí), může být pro subkulturní scénu a étos komunity, který potřebuje, destruktivní. Kapitola Ondřeje Slačálka se v souvislosti s hodnotou komunity snaží argumentovat, že nevěnná není v tomto ohledu ani výzkumná teorie – zaměřená na epistemologii konfliktu, tedy rozumně subkulturám primárně optikou mocenských asymetrií a různých variací souboje o moc a dominanci např. skrze kumulaci subkulturního kapitálu, staví na obrazu jedince a instrumentalistické motivace, čímž zkrusluje motivační strukturu účastníků subkultury a podsouvá jim hodnotový svět, který smazává prožitek komunity, sounáležitosti, přátelství a solidarity a tím i jednu z hlavních, pokud ne nejdůležitější motivací přitahující k subkultuře. V podobném směru argumentuje Kumová, když na výše diskutovaném příkladu bubeníka Vinci ukazuje, že optika kapitálu vypouští subkulturní ideologii a hodnotový svět, který ustavuje své specifické hranice závazného v subkultuře, které jsou závažnější, než by naznačovala poněkud frivolní rétorika postsubkulturní teorie a jmenovitě Muggletona o „supermarketu stylů“.

Kapitoly Ondřeje Slačálka a Arnošta Nováka také poukazují k momentům, kdy subkultury představují výzvu pro liberální individualismus proto, že překračují normy spojené se soukromým vlastnictvím. U technařů

se přitom jedná spíše o jeden z prostředků pro uspořádání party (nikoli nevyhnutelný), v případě squattingu jde o silně politizovanou součást praktiky, která bez přinejmenším jisté míry zpochybnění soukromého majetku nedává smysl (jakkoli se míra porušování zákona a stupně jeho politizace, právě tak jako způsobu a strategického uchopení této politizace liší). Liberální individualismus se zde v konfrontaci s těmito aktivitami spojenými se subkulturním prostředím projevuje nikoli jako tolerantní a permisivní, ale jako především posesivní (Macpherson 2010 [1962], srv. Bíba 2014) a zakotvený v úctě k soukromému vlastnictví a vymáhání právních norem.

Vidíme zde přitom posun: zatímco devadesátá léta představují období experimentování a relativně otevřeného prostoru (více ovšem pro alternativní kulturu, a naopak mnohem méně pro explicitně levicovou politiku), následně se prostor pro nekonvenční aktivity postupně spíše uzavírá. K mobilizaci proti represivním implikacím posesivního individualismu je třeba velký represivní exces (jako byl policejní zákrok na Czechteku) nebo značná strategická dovednost aktéra, který normy zpochybňuje (jako v případě kampaně kolem Kliniky).

Konzervativní a represivní?

Společnost posesivního individualismu je ovšem liberální jen z určité perspektivy – řekněme schematicky, že především z perspektivy vlastníků. Z pohledu těch, kdo překračují normy, se může jevit spíše jako represivní a konzervativní. Vymáhání vlastnických norem na subkulturách je velmi často spojeno s útoky na životní styl a hodnoty, které reprezentují, z hodnotově konzervativních pozic: ať už je to pravice konzervativní obrana společnosti před levicovým násilím antiglobalistů v případě pražské ODS vyklízející Ladronku, nebo

levicově konzervativní skandalizace technařů sociálně demokratickým premiérem Jiřím Paroubkem.

Jak ukazuje kapitola Ondřeje Slačka, jakkoli by se mohlo zdát, že v liberálních společnostech vyznívá představa o možné konzervativní hegemonii hodnot „práva a pořádku“ poněkud archaicky, i v nich, pokud se spojí s ochranou vlastnictví (a můžeme dodat, že ještě spíše se strachem z násilí), může dojít k morální panice, která je dostatečná na společenskou změnu, např. velký zásah represivních složek státu nebo rozsáhlou preventivní protisquatterskou policejní politiku, jak ukazuje kapitola Arnošta Nováka. To, že se proti nim v některých případech daří mobilizovat odpor a hledat spojení, je pravda. To, že ale mnohdy nevratně zasahují do vývojových trajektorií subkultur a získávají značnou veřejnou podporu, platí také.

(Anti)rasistická?

Klíčovou politickou otázkou pro většinu diskutovaných subkultur byl a je rasismus. Pro političtější část punkové scény, stejně jako pro squattery, je jednou ze sa- mozřejmých a základních součástí aktivistické agendy. Pro skinheady je jádrem politiky a sporu o vymezení jednotlivých frakcí. I pro mainstreamové a jinak čas- to apolitické hiphopery ze středního proudu je odpor proti „zasraným náckům“ a rasismu klíčový. A dokonce i mnozí technaři, kteří se deklarují jako apolitičtí, po- kládají v rozhovorech antirasismus za základní postoj.

Silná přítomnost právě tématu rasismu v subkultu- rách není vysvětlitelná jen z ideového univerza subkul- tur samotných, i když jistě souvisí i s jejich vnitřním hodnotovým světem. Je významná zejména vzhledem k vymezení jednotlivých subkulturních scén mezi se- bou – jak ukazuje Jan Charvát na souboji skinheadských scén, je pro některé skinheady tak důležité vymezit se

proti „rasovým předsudkům“ právě proto, že s význam- ným uskupením nositelů těchto předsudků sdílí stejný styl a částečně i subkulturní prostor. To, co je pro jiné skin- heady „válkou o styl“, bylo pro mnohé punkery i hip- hopery „válkou o ulici“. Nositel rasistických postojů působil jako fyzické nebezpečí i pro tyto scény – a ra- sismus představoval dobré vysvětlení pro popis jeho intelektuální a morální podřadnosti.

Zároveň se tento vztah subkultur k rasismu ode- hrával na pozadí komplikovaného vztahu společnosti k rasismu. Zatímco liberálnědemokratická (a předtím státněsocialistická) hegemonie deklarovala oficiální jasně odsouzení rasismu, existuje vůči ní silná (nejen) zdola jdoucí hegemonie rasistických předsudků, jak- koli často rovněž spojená s deklaratorním odsouzením rasismu. Neschopnost nebo neochota státního aparátu v devadesátých letech zasahovat proti konkrétním sku- pinám rasistických skinheads, které napadaly Romy, cizince a subkulturní mládež (velmi otevřeně o tom hovoří Filip Vávra, 2017), pak vedly u velké části subkul- tur ke zpochybnění důvěry v antirasismus státu, která je nadále podkopávána i setrvale negativním vztahem většinové společnosti k romské populaci. V kontextu této oficiálně potírané nebo přinejmenším zavrho- vané, ale ve společnosti silně sdílené kultury se utvářejí postoje subkultur k rasismu a role, kterou rasismus hraje. Ústřednost rasismu ve skinheadských scénách vychází z velké části právě z toho, že jsou skinheads jako rasisté rozeznáváni a oslovováni širší společností. Skinheadi jsou okolní společností neustále „interpe- lováni“ (v althusserovském smyslu) jakožto podezřelí z rasismu, a je to tedy klíčový prvek jejich sebeobrazu, prosto klíčový pro nerasistické (apolitické) skinheads, ale najdeme ho i u ostatních frakcí skinheadské sub- kultury. Ve skutečnosti rasističtí skinheads cítí silnou potřebu svůj rasismus buď skrývat (tady často používají

floskuli: „Říkáme jen nahlas to, co si většina v duchu myslí“), nebo legitimizovat (zejména v podobě textů white power kapel, popisujících zločinnost menšin a světovládné konspirace židů).

(Anti)sexistická?

K poslední důležité hegemonii poukazuje kapitola Anny Oravcové a Marty Kolařové, ale dotýká se jí i text Petry Kumové. Pokud autorky popisují různé projevy genderových nerovností a sexismu v subkulturní scéně, nelze zároveň zapominat na to, že jakkoli jsou jednotlivé podoby nerovností reprodukovány nebo i posilované subkulturním prostředím, do představ o adekvátních genderových rolích a případně také do sexistických stereotypů o roli toho či onoho genderu se členové a členky subkultury nesocializovali až v subkultuře, přinesli si je převážně z rodin, škol a většinové kultury. Kapitola ukazuje jak momenty, které činí z hlediska sexismu některé subkulturní prostředí ještě utlačivější než řadu míst většinové společnosti (je ovšem otázka, zda při současném stavu poznání genderového útlaku ve většinové společnosti lze činit na toto téma příliš silné závěry), tak i momenty, kde subkulturní prostředí umožňuje ženám vytvářet nové emancipační instituce (kamarádkské party, ziny).

Ve vztahu k sexismu platí ve slabší míře a s časovým zpožděním něco podobného jako o rasismu. Liberální (a předtím i reálnosocialistická) hegemonie proklamují rovnost mužů a žen a zejména od přistoupení k EU se stala mainstreamem i část feministické agendy a odstranění méně viditelných reálných nerovností. Zároveň je tu kontrahegemonie představ o „přirozené“ roli žen a mužů a silný antifeministický diskurz. To vede ke dvěma dopadům – na jedné straně je řada projevů nerovnosti vnímána jako něco „přirozeného“, na druhou stranu si jejich tematizace vyžaduje procedury, které působí

„nepřirozeně“ a „hystericky“. Feminismus také získává podobně jako ve většinové společnosti i v subkultuře velkou část své autority přenosem ze Západu, v tomto případě ze západních subkulturních a aktivistických scén. Mohou se tak u něj projevat podobné problémy přenosu jako jinde: nedostatečné pochopení (groteskní článek o sexismu v A-kontra v roce 1992, Bergámo 1992, je toho jen nejvýraznějším raným příkladem), absence citlivosti pro lokální kontext, „nerovnoměrný a kombinovaný vývoj“ apod.

Postsocialistická a mimetická?

Námi popisované hudební subkultury mládeže přišly do České republiky ze západní Evropy a USA. První kořeny některé z nich (např. punk a skinheads) zapustily již před rokem 1989, kdy byly vykreslovány vládnoucím režimem jako obraz zkaženosti mládeže na západě a skrze ně i celého „kapitalistického světa“. Když přišla sametová revoluce, tento skandalizující obraz byl upozadněn, byl nevymizel. V časech po revoluci se přenos subkultur ze západu do Česka stal součástí obecného trendu mimésis, o kterém Novák píše jako o „dohánění západu“. Slačálek s Novákem ukazují, jak se v počátcích squattingu a free-tekna ustavil západní předobraz jako měřítko autenticity a pravdy o tom, čím subkultura „opravdu“ je, podle nějž pak bylo subkulturní dění v Čechách posuzováno (srv. Buden 2013). Stejně tak ale zachycují rozpaky a na ně navázané narativy způsobené tím, když zdejší subkultury zjistily, že se nevyvíjí tak přímočaře podle západního modelu, jak samy očekávaly – např. díky výše zmíněnému rozdílu v infrastruktuře squatů souvisejícímu s jiným kontextem právního prostředí, jež znemožňuje pražským squatterům napsat si na sebe vodu a elektřinu.

Ukázalo se totiž, že západnímu mimésis není možné ani tak rozumět jako mechanickému překlápění a ko-

pírování, ale spíše jako překládání a transformování působení tím, jak se západní trendy dostávaly do interakce s postsocialistickým kontextem. Sociální antropologie rozvinula na příkladu studia globalizace pestří konceptuální jazyk snažící se zachytit to, jak jsou globální jevy lokálně osvočovány a tím proměňovány – Appadurai (1996) píše o procesu indigenizace, Merry (2006) pro změnu o vernakularizaci a Inda s Rosaldem (2008) o customizaci.

Ať už tento proces proměny skrze přenos pojmenujeme jakkoli, rezonuje i v námi studovaných příkladech, ve kterých jsou více či méně tematizovány různé variace kombinací západních a místních jevů – ať už letmo zmíněná souvislost squattingu s kulturou baráků, freetekna s kulturou chatářství, respektive víkendového úniku, více rozpracované míšení punku s tradicí havlovského disentu a zejména existenciální revoluce či spíše jinými autory zachycená návaznost principu DIY na kulturu svépomoci vlastní dřívější československé společnosti nedostatku (Daniel a kol. 2016).

Specifikum postsocialistického kontextu procesu customizace západních subkultur do českého prostředí se projevuje i v jiných aspektech – kromě výše zmíněné „výraznější artikulace třídního konfliktu“ u skinheadů máme na mysli zejména antikomunismus subkultur, jež jsou na západě více levicové (freetechno, hardcore či punk), ale i obavu širší společnosti z hrozby komunistických tendencí v subkulturách, jak ukazuje Kumová. Mimo to, Kuřík ve svém textu ukazuje ještě jeden aspekt, který není ani tak specifický pro celý postsocialistický prostor, jako pro jeho českou podobu – postsocialistické hudební subkultury mládeže se formují v čase, kdy se nonkonformisté z podzemní kultury za časů státního socialismu dostali díky sametové revoluci k moci a do oficiálních struktur politiky. Bez tohoto momentu by byl třeba příběh Vraha nesrozumitelný a nevysvětlitelný – nejenže se snaží punkovou subkulturou oživit nonkon-

Zástupci Kliniky přebírají Cenu Františka Kriegla (foto: Petr zewlakk Vrabc).

formní dimenzi, jež s „Havlem na Hradě“ pozbyla pořadu mániček ale i jiných českých punkerů na důvodnosti, ale proti času Havla-prezidenta se „vyzbrojuje“ arzenálem Havla-disidenta formulujícího na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let existenciální pozici mimo kapitalistický západ i komunistický východ.

Jestliže Kuřík ukazuje formování soudobé subkultury nonkonformním disidentům u moci navzdory, Slačálek a Novák spíše než na aspekty střetu poukazují na aspekty návaznosti mezi nonkonformisty časů předrevolučních a porevolučních. Když český veřejný prostor zasáhla morální panika z Czechteku, byli to mimo jiné zástupci předrevolučního undergroundu – Penc a Jirous –, kteří se technaři zastali důrazem na kontinuitu alternativní kultury. Stejně tak Arnošt Novák ukazuje, že tolerantní přístup vůči Ladronce v první polovině devadesátých let souvisel i s tím, že mezi radními Prahy bylo několik bývalých disidentů, kteří měli díky

tomu pro squat pochození. V podobném duchu byla částí postdisidentské veřejnosti uznána dvacet let po Ladronce i Klínka, které se kromě debat v Knižovně Václava Havla nad tématem squatting teď a disident tehdy dostalo i Ceny Františka Kriegla za občanskou statečnost udělovanou Nadací Charty 77. Jestliže Ladronka byla svého času tolerována i přes svou subkulturní tvář díky historicky specifické struktuře politických příležitostí, Klínice se dostalo uznání širší společnosti i díky jejímu vystoupení z tzv. subkulturního ghetta. Tento posun považujeme za jistý symbol vyhasínajícího významu námi zkoumaných hudebních subkultur mládeže v souvislosti s politikou končícího postsocialismu.

* * *

Jak jsme již řekli, je těžké formulovat na úvodní otázku z této sekce odpovědi. Provizorně ale můžeme říct, že se subkultura politizuje tam, kde nemůže platit ani hypotéza odvozená z příliš ostře pojatého konceptu hegemonie, ani hypotéza odvozená z příliš dogmatického čtení předstáv o posthegemonické společnosti. Společnost v tomto kontextu není ani plně ovládána zpola neuvědomovanou, „neviditelnou“ ideologií, ani se zcela nerozpadla do jednotlivých subkultur, pro něž jsou sdílené obsahy ghettem, které činí společnou, jednotlivé subsystémy společnosti přesahující problematiku nezajímavou či přinejmenším nekomunikovatelnou. Pohled na to, jak se subkulturní scény politizují, nám naopak nabízí takový obraz společnosti, která je v podstatných otázkách rozpolcena – protože zahrnuje skupiny sdílející hodnoty jak liberálně individualistické, tak i konzervativně represivní, antirasistické i rasistické, antisexistické i sexistické. V některých kontextech můžeme tyto dvojice jasně vymezit jako hegemonii a kontrahegemonii, jednu pozici příčist etablovaným vrstvám a klíčovým institucím, zatímco druhou vnímat jako opoziční lidový kontra-

pohled (to by byl do určité míry případ rasismu, ač takové hodnocení opomíjí klíčovou spoluzodpovědnost velké části elit za šíření a reprodukci rasistických postojů např. v případě islamofobie, ale i anticiganismu). Spíše se ale zdá (a na konci třetí polistopadové dekády stále výrazněji), že u všech tří párů hegemonií pro ně najdeme silné politické reprezentanty a často záleží jen na úhlu pohledu, který postoj je vlastně hegemonní a který kontrahegemonní (feminismus je kupříkladu silně prosazován z EU a má zákonné i instituční opory, ale čelí velmi silné a politicky artikulované opozici velké části politických i kulturních elit, takže se feministky, ale i antifeministé mohou do jisté míry právem cítit jako nonkonformní menšina i jako oprávněný mluvčí hlavního proudu; „liberální hegemonie“ zase přestala být celospolečenskou hegemonií a stala se jedním z názorů, a to tím slabším, během migrační krize).

To je navíc jen nejsvrchnější moment. Jak jsme zároveň viděli na přemyšle z liberálně permisivní hegemonie na hegemonii konzervativně represivní skrze posesivní individualismus (a jak můžeme vidět třeba na podmíněné akceptaci řady rasistických stereotypů a postojů při deklaratorním odmítnutí rasismu, jak to nejlépe vyjadřuje slovní spojení „nejsem rasista, ale“ nebo na přijetí výdobytků první vlny feminismu při současném odmítnutí feminismu a snah o reálnou rovnost), jednotlivé hegemonické tendence, které jsme odlišili a postavili proti sobě, mohou vzájemně koexistovat, často na ploše jedné společenské skupiny nebo jedné osoby: i člověk, který sám sebe pokládal za liberálního a tolerantního, se tváří v tvář určité změně definice situace přikloní k alternativě. Tato sekce se snažila ukázat, že subkultura nabízejí k takové situaci jeden z možných průzorů, často barvitý a pozoruhodný. Bez zkoumání hegemonie na jiných tématech jsou ale vhledy, které nám mohou nabídnout, jen přibližné a omezené.